

Totalitarizm Teorisi ve Onun Siyasi Rolü

Editörün Notu: Aşağıdaki yazı Devrimci Komünist Parti ABD Başkanı Bob Avakian'ın kritik önemdeki eserlerinden biri olan *“Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?”* içinde yer alan Hannah Arendt ve totalitarizm teorisi eleştirisini içeren pasajlardan oluşmaktadır. El Yayınları'ndan Türkçe çevirisi basılmış bu önemli çalışmanın dikkatli bir şekilde incelenmesini okurlarımıza öneriyoruz. Ayrıca yine web sitemizde yayınlanmış ve Arendt'in felsefi soruşturma yönteminin problemlerini gündeme getiren [Hannah Arendt'te “Otoriterlik” “Totalitarizm” ve “Özgürlük” Kavramlarının Yapılanması Üzerine Eleştirel Bir Bakış](#) isimli makaleyi bu bağlamda okurlarımızın dikkatine sunarız.

Herkesin bildiği gibi totalitarizm nosyonu – yahut suçlaması – Batı emperyalizminin Sovyet bloğuyla olan çatışmasında sahip olduğu ideolojik cephanelikteki ana silahlardan biridir. Yakın zamanlarda, bu iki emperyalist blok arasındaki rekabetin giderek artan yoğunluğuyla ve bunun parçası olarak Sovyet sistemine yönelik düşmanca saldırıların canlandırılmasıyla – Soğuk Savaş'a dönüştürülen değil, insanlık tarihinin en yıkıcı savaşı olacak şekilde, iki taraf arasında topyekün bir çatışmaya ideolojik hazırlıktan söz ediyoruz – Sovyet totalitarizmi teması, Batı'da çok daha baskın hale geldi. Tüm ideolojik silahlar gibi elbette bu da, teorik bir meşruiyeti gerektirir; ve her ne kadar bu suçlamaları kamuoyunun tüketimine sunanlar Batı emperyalizminin daha açık – ve genellikle daha açık bir şekilde gerici – sözcüleri ise de, Batı emperyalizminin sosyal demokrat (ve genel olarak burjuva sosyalist) savunucularının, Sovyet totalitarizmi konseptinin satıcılığını yaptıklarını de gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim totalitarizm teması hakkındaki belki de en etkili olan iki çalışma, bu genel siyasi kanaate sahip insanların kaleminden çıkmıştır: George Orwell'in popüler romanı 1984 ve Hannah Arendt'in kaleme aldığı, anlaşılması zor bir bilimsel

tartışma denemesi olan *Totalitarizmin Kökenleri*.

Bu çalışmalardaki – özellikle de, başlığının işaret ettiği üzere totalitarizmin kökenleri ve niteliği hakkında teorik bir analiz sunma çabası olan Arendt'in çalışmasındaki – bir dizi temel argümanı incelemeden önce, totalitarizm teorisinin temel önermeleri gibi görünen şeyi kısaca özetlemeye ve bu teorinin kökenlerine ve niteliğine, yani siyasi rolüne işaret etmeye değer. Bu, bilimsel bir teori (en azından bilimsel olarak doğru bir teori) değil, gerçekliğin, belli sınıf çıkarlarına ve özgün siyasi hedeflere hizmet etmek üzere çarpıtılmasıdır. Son tahlilde iç mantıksal tutarlılıktan bile yoksundur ve bu yüzden sistematik olarak özetlenmesi zordur. Fakat birkaç ana tema tanımlanabilir. Totaliter devlet, adının içerdiği şey, yani total devlettir; bu ise devlet ve özel toplum (yahut bireyler dünyası) arasındaki ayrımın yok edilmesi demektir. Totaliter devlet, bütün alanlara, en kişisel olana bile ulaşır ve onu kontrol etmeye çalışır – bunu yapmak zorundadır. Kişisel inisiyatif, hatta devlet tarafından manipüle edilmeyen kişisel eğilimlere bile yer yoktur. Totaliter devlet sadece tek parti diktatörlüğü değildir ve partinin kendisi de, mutlak olan Lider'de kişileşmiştir. Terör, hatta rejime yönelik gerçek bir tehdidin olmadığı zamanlarda bile kullanılan terör, totaliter devletin ayrılmaz bir parçasıdır; ancak eşit derecede önemli olan (ve anti-totaliter teorisyenleri eşit derecede, hatta daha fazla korkutan) şey, ideolojidir; yani, resmi ideolojinin nüfusa sistematik olarak aşılması ve bu ideolojiden sapmaya (en azından toplum içindeki, kaygılanmaya değer gruplar arasında) kesinlikle izin verilmemesidir. Dünya tahakkümü ve sadece toplumu değil, halkı da tabiatı açısından yeniden şekillendirme yönündeki apokaliptik vizyon, totaliterlerin nihai hedefi olarak görülür.

Arendt'in *Totalitarizm* kitabından birkaç pasaj, bunu göstermeye yardımcı olabilir:

Totalitarizm, dışsal araçlarla, yani devlet ve şiddet aygıtı

yoluyla yönetmekten hiçbir zaman tatmin olmaz; kendine özgü ideolojisi ve bu baskı aygıtında ona verilen rol sayesinde totalitarizm, insanlara içeriden hakim olmanın ve onları içeriden terörize etmenin bir aracını bulmuştur.

Total tahakküm, hayatın herhangi bir alanında özgür inisiyatif, tamamen öngörülebilir olmayan herhangi bir faaliyete izin vermez. İktidardaki totalitarizm, değişmez bir şekilde, duydukları sempatiden bağımsız olarak bütün birinci sınıf yeteneklerin yerine, zeka ve yetenekten yoksunlukları sadakatlerinin en iyi garantisi olan deli ve aptalları geçirir.

Bir kitle liderinin baş niteliği, sonu gelmez mutlaklık olmuştur; o, hatasını asla kabul etmez.

Diğer yandan totaliter tahakküm, özgürlüğü, hatta genel olarak beşeri kendiliğindenliği ortadan kaldırmayı amaçlar ve özgürlükleri, ne kadar tiranca olursa olsun sınırlar.

[Totaliter] hareketin işlemesi için kesinlikle temel önemde olan elit kadroların fanatizmi, özgün işlere yönelik her tür gerçekliği sistematik bir şekilde ortadan kaldırır ve akla gelebilir her türlü eylemi tamamen farklı bir şeylerin aracı olarak gören bir zihniyet üretir. Ve bu zihniyet elitlerle sınırlı olmayıp, kademeli olarak bütün nüfusa yayılır ve nüfusun yaşamının ve ölümünün en mahrem ayrıntıları, siyasi kararlara – yani, performansla bir ilgisi olmayan sebeplere ve art niyetlere – bağlıdır.

Sonsuz çoğulluğu ve insanların farklılaşmasını, adeta bütün insanlık tek bir bireymiş gibi organize etmeye çalışan total tahakküm, yalnızca, herkesin asla değişmeyecek tepkiler ortaklığına indirgenmesi, böylelikle bu tepki topluluklarının bir diğeriyle rastgele değiş-tokuş edilebilecek hale getirilmesiyle mümkündür.

Total terör kolaylıkla tiran bir hükümetin bir belirtisine benzetilir, zira totaliter bir hükümet ilk aşamalarında bir

tiranlık gibi hareket etmeli ve insan yapımı kanunların sınırlarını dümdüz etmelidir. Fakat total terör arkasında keyfi kanunsuzluk bırakmaz ve öfkesi keyfi bir irade adına, yahut bir adamın geri kalan herkese karşı olan despotik iktidarı adına, ya da herkesin herkese karşı olduğu bir savaş adına değildir. Bireyler arasındaki sınırlara ve iletişim kanallarına yerleştirdiği demir bant, onları o kadar sıkı bir şekilde bir arada tutar ki, adeta onların çoğulluğu ortadan kalkıp devasa boyutlarda bir Tek Adam ortaya çıkmış gibidir. Tiranlığın yaptığı gibi insanlar arasındaki kanun çitlerini kaldırmak, insanların özgürlüklerini ortadan kaldırmak ve yaşayan bir siyasi gerçeklik olarak özgürlüğü yok etmek demektir, zira kanun tarafından sınırlanan haliyle insanlar arasındaki alan, yaşayan özgürlük alanıdır. Total terör, tiranlığın bu eski aracını kullanır, fakat aynı zamanda kanunsuzluğu, sınırlanmamış alanları ve tiranlığın arkasında bıraktığı şüpheyi de ortadan kaldırır. Bu çöl, şüphesiz artık bir yaşayan özgürlük alanı değildir, ancak içinde yaşayanların, korkunun yön verdiği hareketleri ve şüphenin istilasına uğramış eylemleri için belli bir alan sunmaya devam eder.

Yeryüzünün bütün nüfusu üzerinde total tahakküm için ve totaliter olmayan bütün rakip gerçeklikleri ortadan kaldırma mücadelesi, bizzat totaliter rejimlere içkindir; eğer nihai hedef olarak küresel yönetim peşinde koşmazlarsa, hali hazırda ellerine geçirdikleri gücü de kaybetmeleri çok muhtemeldir. Tek bir birey üzerinde bile mutlak ve güvenilir bir şekilde tahakküm kurulması, ancak küresel totaliter koşullarda mümkündür[1]

Ve bunun gibi şeyler.

Açık hale geleceği gibi, anti-totaliter teorisyenlerin bütün duruş ve metodolojilerinin merkezinde yer alan şey, olayların, kendi teorilerindeki *a priori* nosyonlara uygun olarak yeniden şekillendirilmesi ve yeniden yorumlanmasıdır. Bu bir Procrustes duruşu ve metodolojisidir: teoriye uymayan her şey,

dünya tarihinde varsayımlarına uymayan ve onu teyit etmeyen her olay, uygun hale gelmesi için bükölüp bozulur. Bu teorisyenler bu konuda, yazılarında betimledikleri totaliterler kadar fanatiktirler. Reklamcıların numara ve aldatmacalarını izah eden şeyin, görünürde oldukları şey – kâr elde etmek üzere ürünlerin satışını arttırma (ve bazı ideolojik hedefleri yayma) çabası – olduğunu düşünebilirsiniz. Fakat totalitarizm saplantısı olan teorisyen için işin içinde daha meşum bir şeyler – totaliter bir dürtü – vardır: “reklamlardaki adamların hayali abartılarında belli bir şiddet unsuru vardır; şu sabun markasını kullanmayan kızların hayatının sivilcelerle ve kocasız geçeceği iddiasının arkasında tekelin vahşi rüyası, ‘sivilceleri önleyen tek sabun’un üreticisinin günün birinde bu sabunu kullanmayan bütün kızları kocasız bırakma gücüne sahip olma rüyası vardır.”[\[iii\]](#)

Ancak Arendt’in burada sergilediği üzere, böyle bir deliliğin bir metodu ve daha derin bir tasarımı vardır. Bu anti-totaliterler, görünüşte, Sol ve Sağ arasındaki geleneksel siyasi ayrımların totalitarizm tarafından arka plana itildiğini – hatta konu dışı hale getirildiğini – iddia ediyorlar: “Pratik olarak söylemek gerekirse, totaliter hareketlerin Nazizm veya Bolşevizm modelini benimsemesi arasında, kitleleri ırk veya sınıf adına örgütlenmesi arasında, yaşam ve doğa kanunlarını veya diyalektik ve iktisat kanunlarını izlemelerini iddia etmeleri arasında pek de fark yoktur.”[\[iiii\]](#) Fakat bu teorinin ortaya çıktığı tarihsel koşullara bakıp, temel öğretilerini bunun ışığında incelediğimizde, gerçek hedefin Nazizm (veya bu açıdan Bolşevizm) değil, Sovyet bloğu olduğunu görürüz. Bu teori, 2. Dünya Savaşı, 1930’ların sonlarında gerçekleşen ve savaşa yol açan olaylar ve hepsinden önemlisi, savaş sonrasında ortaya çıkan durum bağlamında geliştirilmiştir. Bu teori, Sovyetler Birliği’nin faşist Mihver güçlerine (yani, Alman, İtalyan ve Japon emperyalizmi ve onun müttefiklerine) karşı “Batı demokrasileri” ile ittifak yaptığı 1941-1945 döneminde[\[iv\]](#)

yaygın bir şekilde savunulmuyordu (ve Sovyetler Birliği şimdi olduğu gibi hedef alınmıyordu). Bu teorinin gbrenlenip çiçek aması, savaştan sonra oldu. Zira Sovyetler Birliği – ve o dönemde, onun liderliği altındaki geniş ve potansiyel olarak çok güçlü olan sosyalist kamp – Batı’daki emperyalist kampla doğrudan antagonizma içinde olan bir güç haline gelmişti. (Bu giderek daha belirgin hale geldi ve 1949’da in Devrimi’nin zaferi sonrasında bu sosyalist kamp daha da tehlikeli görülür hale geldi).

Bu yüzden, her ne kadar teorik olarak totalitarizm tahlili bir tarafta Sovyetler Birliği’ne, diğer tarafta Nazi Almanyası’na odaklanmış olsa da, ve her ikisi demokrasiye eşi görülmemiş bir tehdit oluşturan yepyeni türden bir devlet biçiminin iki tecessümü olarak görülse de, gerçekte bu tahlilin hedefi Sovyetler Birliği (ve onun bloğu) idi, zira Nazi Almanyası artık mevcut değildi – yenilgiye uğratılmış ve Almanya’nın batısında, demokrasi olarak yeniden doğmuştu. İşte bu ışık altında bakıldığında, Arendt’in totalitarizmi, genel olarak tiran veya despotik diktatörlükler olarak tanımladığı öteki rejimlerden katı bir şekilde ayırma ısrarındaki mana anlaşılabilir.

Arendt’e göre faşist İtalya hiçbir zaman tam anlamıyla totaliter değildi. [v]Arendt, Sovyetler Birliği’yle karşılaştırdığı Nazi Almanyası örneğinin bile 2. Dünya Savaşı’nın başlangıcında “henüz tamamen totaliterleşmediğini” söyler ve “Almanya ancak savaşı kazanmış olması halinde tam gelişmiş bir totaliter yönetimi tanıyabilecekti” der.[vi] Yine bu açıdan bakıldığında, Arendt’in şu temel argümanının anlamı tam olarak kavranabilir: “Bu yüzden toplama kampları korkusu ve bunun sonucunda total tahakkümün niteliğinin görülmesi, sağ ve sol arasındaki modası geçmiş siyasi farklılıkları geçersiz kılmaya ve onların yanında ve üstünde, *ağımızın olaylarını yargılamada siyasi açıdan en önemli ölçütü getirmeye yarayabilir: totaliter tahakküme hizmet edip etmedikleri.*[vii]

Bu ifadelerin 1950 yılında kullanıldığı düşünüldüğünde ve

Arendt'in yukarıda alıntılanan ayrımı akılda tutulduğunda, bu "ölçüt", Sovyetler Birliği'ni ötekilerden ayırmanın temeli işlevi görür: Sovyetler Birliği çağdaş ifadeyle, "modern dünyada kötülüğün odak noktası"dır. Aynı zamanda bu "ölçüt", "hür dünyanın" büyükçe bir parçasını meydana getiren ve pek de demokratik olmayan çok sayıda rejimin için bir savunma işlevi ve elbette, Batılı emperyalist demokrasileri güzelleştirme ve dikkatleri bu rejimlerin suçlu doğasından uzaklaştırma işlevi görür. İşte bu "totalitarizm" teorisinin gerçek içeriği ve siyasi rolü budur.

O halde yeniden, bu teorinin bazı temel sacayaklarına dönelim. İlk olarak, bu sacayakların havada durduğu gözlemlenmelidir: bu teori, nesnel gerçekliği, özellikle de toplumun ve devletin maddi temelini görmezden gelen, inkar eden ve/veya çarpıtan idealist varsayımlar üzerine kuruludur. Öncelikle devlet meselesini ele almak gerekirse, daha önce belli bir uzunlukta tartışılan şeyi hatırlamak gerekir: devlet hiçbir zaman nötr bir güç değildir ve hiçbir zaman herkes için demokrasi sağlayamaz – devlet her zaman bir tür veya başka bir tür diktatörlüğü temsil eder. Fakat bir *sınıfın* diktatörlüğünü temsil eder; sınıfsal çıkarlardan uzakta – veya üstünde – duran, yahut sınıf ilişkilerinin kök saldıgı toplumun ekonomik temelinden bir biçimde kopmuş olan belli bir bireyin, grubun, partinin veya hareketin diktatörlüğünü değil. Raymond Lotta'nın bu noktadaki (günümüzün Sovyet toplumuyla ilgili bir tartışma sırasında yaptığı) özlü değerlendirmeye bir kez daha yer vermek gerekirse:

Devlet, şu ya da bu sınıfın çıkarları için işlemesi için baskı yapılabilecek, herkes tarafından elde edilebilir, nötr bir araç değildir. (...) Devlet, toplumun nesnel bir yapısıdır ve karakteri, önde gelen personelinin sınıf kökenleri tarafından değil, *kendisinin de bir uzantısı olduğu özgün toplumsal işbölümü tarafından ve son kertede hizmet edip yeniden üretmesi gereken üretim ilişkileri tarafından belirlenir.* [viii] Totalitarizm teorisinin bilmediği (yahut

bilmediğini iddia ettiği) şey, tam da yukarıda altı çizilen noktadır. Bu yüzden, Hitler yönetimindeki Almanya ile Stalin'in liderliği dönemindeki Sovyetler Birliği arasındaki bazı biçimsel benzerlikler, sadece demokrasiden değil, bugüne kadar bilinen bütün diktatörlük biçimlerinden (tiranlıklar, despotizmler, otokrasiler, vs.) de derin bir şekilde farklı, yepyeni bir devlet tipi hakkında bir teori uydurmak için kullanılmaktadır. Gördüğümüz üzere, anti-totaliter teorisyenler tarafından tanımlanan haliyle totalitarizmin özü yalnızca tek partinin açıkça otorite ilanında bulunması olmadığı gibi, parti yönetiminin mutlak bir Lider'de cisimleşmesi de değildir, hatta partinin idealleri ve Lider'in iradesi adına düşmanların açıkça ortadan kaldırılması da değildir; her şeyden önce dünyayı, dahası, beşeri toplumu meydana getiren insanları da toplumsal ilişkileri, düşünceleri, değerleri, ahlakları, hatta hisleri ve duyguları açısından kontrol etme ve yeniden şekillendirme – onları özleri itibarıyla değiştirme – yönünde açıkça ilan edilmiş ve ciddi bir şekilde istenen bir hedeftir.

“Hitler Almanyası” ve “Stalinist Rusya” arasındaki derin farklardan bahsetmeden önce, ilk olarak, dünya tarihinde bu iki devletin var olduğu – ve totalitarizm teorisinin dünya-tarihsel matrisini şekillendiren – hayati dönemde, yani 2. Dünya Savaşı'na uzanan ve savaş sırasında devam eden dönemde, dünyanın öteki güçlerinden farklı olarak bu iki devlette gerçekten benzer olan şeyin ne olduğunu göstermek gerekli görünüyor. Temel benzerlik, her iki devletin de aşırı derecede zor durumda olması ve aşırı önlemlere sürüklenmesi değildi – bu, söz konusu dönemde dünyanın bütün güçleri için geçerli olan veya geçerli olacak olan bir durumdu. Benzerlik, her iki devletin de Avrupa devletlerini (ve ABD'yi) içine alan bütün bir güç ilişkileri yapısını – İngiliz-Fransız (ve Amerikan) çıkarlarının hakim olduğu güç ilişkilerini – sert bir şekilde değiştirebilecek ve bu şekilde de dünyadaki güç ilişkilerini İngiliz-Fransız-Amerikan çıkarları açısından hayli yıkıcı olacak şekilde dönüşüme uğratabilecek bir durumda olmasıydı.

Fakat benzerlik bundan ibarettir. Bu dönem boyunca Almanya, her ne kadar ülke içinde “klasik” burjuva demokrasisi biçimiyle değil, burjuva diktatörlüğünün faşist – açıkça terörist – biçimiyle yönetilmiş olsa da, bir burjuva emperyalist devletten başka bir şey değildi ve hep de öyle kaldı. Bu dönemde Sovyetler Birliği ise, her ne kadar nasıl uygulanacağı ve sosyalist sistemin nasıl korunup genişletileceği konusunda ciddi hatalar – hatta ağır hatalar dersek abartı olmaz – yapılmış olsa da, sosyalist bir devlet, bir proletarya diktatörlüğü idi ve öyle kaldı.

Bu bizi, daha önce altı çizilen temel noktaya geri götürüyor: bütün özgünlükleriyle (“klasik” kapitalist ekonomi politikalarından “sapmalar” dahil) birlikte Nazi Almanyası’ndaki üretim ilişkileri, işbölümü ve birikim dinamikleri kapitalizme, özel olarak da emperyalist aşamadaki kapitalizme aitti; aynı dönemde Sovyetler Birliği’nde ise, karşılaşılan bütün zorluklar ve toplumun sosyalist dönüşümünün gerçekleştirilmesinde ve ileriye taşınmasında gerçekleşen hatalarla birlikte üretim ilişkileri, işbölümü ve birikim süreci sosyalizme aitti. Elbette sosyalizmin komünizme *geçiş halinde* bir toplum olduğu ve ona eski toplumdan miras kalan pek çok kalıntının ve “kusurun” damga vurmaya devam ettiği, dahası, bu toplumun sosyalist ülkenin kendi içinde ve uluslararası düzeyde kapitalist restorasyon güçlerine karşı hayatta kalmak için mücadele eden bir toplum olduğu vurgulanmalıdır – ki bütün bunlar, 2. Dünya Savaşı’na uzanan dönemde ve savaş esnasında Sovyetler Birliği’nde çok çetin bir şekilde ifadesini bulmuştur – ancak bu yine de, sosyalizm ve kapitalizm arasındaki temel, nitel farkı hiçbir şekilde ortadan kaldırmaz. Stalin dönemindeki sosyalist Sovyetler Birliği ile emperyalist Nazi Almanyası (ve bu açıdan İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, öteki emperyalist ülkeler ve Stalin sonrasında bizzat Sovyetler Birliği) arasındaki bazı tali benzerlikler de, bunlar arasındaki temel, nitel farkları gizlememelidir.

Bu ise bizi, anti-totaliterlerin toplum hakkındaki bilimsel, maddi yöntem ve analize zıt düştükleri bir diğerk belirleyici boyuta getirmektedir. Onların totalitarizm konseptleri hakkındaki en çarpıcı şeylerden biri, bunun (ister kapitalist, ister sosyalist, ister Sağ, ister Sol olsun) varsayılan totaliter toplumun ekonomik temelindeki her türlü çelişkiyi ve dinamik gerilimi neredeyse tamamen (hatta yer yer tamamen) ortadan kaldırma biçimidir. Bu, (başında Büyük Birader'in olduğu, yahut onda kişiselleşmiş) yönetici parti elitinin ekonomik alan da dahil olmak üzere her şeyi mutlak surette elinde ve kontrol altında tuttukları, Orwell'in 1984 romanında çok açıktır. Onun yürüttüğü savaşlar (yahut bu savaşların görünümü – bu savaşların gerçekten olup olmadığı, yahut önemli olup olmadığı hiçbir zaman tam olarak açık değildir) ekonomik sistemin altında yatan çelişkilerden türemez – ki gerçekte, hakiki dünyada son kertede bütün savaşlar bundan türer. Romanda savaşlar yalnızca, nüfusun, duygularına varıncaya kadar manipüle edilmesinin ve kontrol edilmesinin sonucudur. Belli bir açıdan Orwell bunun için mazur görülebilir, zira bilimsel bir analiz sunduğunu iddia etmemekte, edebi kurgu yazmaktadır. Ancak bütün ciddiyetiyle şunu iddia eden Arendt aynı şekilde mazur görülemez:

[Totalitarizmin yükselişiyle birlikte] biz gerçekten de, kâr ve iktidar üzerine kurulu burjuva çağının ve emperyalizm ve yayılmanın sonuna geldik. Totalitarizmin saldırganlığı, iktidar şehvetinden türemez, ve eğer yayılmayı hararetle isterse, bunu ne yayılma aşkına, ne de kâr için yapar: yalnızca ideolojik nedenlerden ötürü, dünyayı tutarlı hale getirmek için, kendi üst duygusunun haklı olduğunu kanıtlamak için yapar. [ix]

Burada böyle bir ifadeyi kapsamlı bir şekilde çürütmek, yahut *Totalitarizm*'de görülen haliyle Arendt'in siyasal iktisadını kapsamlı bir şekilde incelemek mümkün değil. Ancak neyse ki, burada bunu yapmak gerçekten gerekli de değil: günümüzün dünyasının emperyalist devletlerinin – Sovyetler Birliği dahil

– gerçek dinamikleri ve dürtüleri hakkında kapsamlı bir analiz başka bir yerde[x] yapılmıştır; dahası, bizzat hayatın kendisi – ve şu günlerde etrafımızda olan olayların incelenmesi – Arendt’in argümanlarını çürütmek için zengin bir kaynak sunmaktadır. Ancak şunu da belirtmek yerinde ve ifşa edici olacaktır: Arendt’in emperyalizm analizi, yoğun bir şekilde Rosa Luxemburg’un teorilerinden etkilenmiştir. Bu, Arendt’in Luxemburg’dan alıntı yaptığı şu pasajda görülebilir:

Emperyalizm çağını önceleyen on yıllar içinde süregiden krizler, kapitalistler üzerinde, üretime dayalı bütün bir ekonomik sistemlerinin arz ve talebe bağlı olduğu ve bunun artık “kapitalist toplumun dışından” gelmesi gerektiği düşüncesini yaratmıştı. Böyle bir arz ve talep, kapitalist sistem bütün üretken kapasitesiyle bütün sınıfları bir arada kontrol etmediği sürece, ulusun içinden geldi. Kapitalizm bütün ekonomik yapıyı kapladığında ve bütün sosyal tabakalar onun üretim ve tüketim sisteminin yörüngesine girdiğinde, kapitalistler açık bir şekilde, bütün sistemin çöküşünü görmek veya yeni pazarlar bulmak, yani, henüz kapitalizme tabi olmayan yeni ülkelere nüfuz etmek arasında bir seçim yapmak zorunda kaldı ve bu şekilde yeni ve kapitalist olmayan bir arz ve talep yapısı sunabildi.[xi]

Luxemburg bir devrimci, “Almanya Komünist Partisi’nin, 1919 yılında Sosyal Demokrat Parti’nin himayesi altında çalışan askeri otoriteler tarafından katledilen bir kurucusu” idi.[xii] Fakat onun duruşu ve çizgisi aynı zamanda reformist eğilimler tarafından karakterize ediliyordu. Bunun temeli de, onun hatalı politik-ekonomik teorisinde görülebilir.

America in Decline’da izah edildiği gibi:

Luxemburg, kapitalist gelişmenin emperyalist aşamasının özgünlüğünü, özellikle de tekel ve rekabet arasındaki çelişkiyi anlayamadı. Luxemburg’a göre kapitalizmin uluslararası itkisi, temel olarak büyüme ve dünyanın geri kalanıyla olan ticaretinin kapsamını genişletme meselesiydi...

1913 yılında Luxemburg, temel teorik çalışması olan *Sermaye Birikimi*'ni yayınladı. Orada ve arkasından gelen *Anti-Kritik*'te talepte kronik azalma üzerine kurulu bir şema ileri sürdü... Luxemburg'a göre bu talep açığının kapatılması, ilave yapmaksızın bu çıktıyı emebilecek, kapitalist toplumun dışında yer alan bir alıcılar sınıfını gerektiriyordu ve bu tüketiciler, ağırlıklı olarak sömürgelerde bulunan, kapitalizm öncesi veya kapitalist olmayan kesimlerde bulunacaktı. Ancak nihayetinde bu tabakalar kapitalist üretim sürecine dahil edilecek ve bu meta ürününü gerçekleştirecek kimse kalmayacaktı. Bu yüzden kapitalistler, artı değeri gerçekleştiremeyecek ve daha fazla genişlemenin altına imza atamayacaktı.[xiii]

Kapitalizmin kendi dinamiğinin dışında nihai sınırlarına varacağı şeklindeki içerimleriyle birlikte böyle bir tahlile, aşamacı siyasi eğilimlerin, işçileri kendi safların "dışından" veya "üstünden" hızlandırmak yoluyla proleter devrimi ivmelendirme çabalarına direnmenin eşlik edeceğini görmek zor değildir – Lenin'in (özellikle *Ne Yapmalı?* eserinde), çok yerinde bir şekilde teşvik ettiği şey de tam da bu çabalardır.[xiv] Bu Luxemburg'cu tahlilin, (bir Sosyal Demokrat ve çok kibarca söylemek gerekirse bir karşı-devrimci olan) Arendt tarafından ele alındığında, kapitalizmin ve emperyalizmin temel olarak kendi sınırlarına vardığını ve yerine totalitarizmin geçtiğini söyleyen bir çizgiye dahil edileceğini görmek de zor değildir. Bir düzeyde bu da, ilk örneğinde trajedi, ikinci örneğinde komedidir. Fakat bu örnekte, totalitarizm hakkındaki komik teoriler, özellikle de gerçek komünizme ve günümüzün Sovyet sosyal emperyalizmine karşı hücumlarında, Batılı emperyalistlerin elinde silah olarak ölümcül derecede ciddi bir rol oynamaktadır.

Bu noktada, Arendt'in *Totalitarizm*'inde Stalin'e yöneltilen başlıca iftiralarda ve "Stalinist Rusya"daki olaylara dair çarpıtmalardan bazılarına yanıt vermek, bilhassa gerekli hale geliyor. Stalin, olumlu yanıyla (ki bu onun temel yanısıdır),

proletarya diktatörlüğünün sıkı bir şekilde uygulanmasını ve sosyalist dönüşümün gerçekleştirilmesi yönündeki ilk derin adımları temsil eder; (önemsiz değilse de) tali olan olumsuz yanıyla ise, ölümünden sonra iktidara gelen ve Sovyetler Birliği'nde kapitalizmi restore eden, dünyanın ilk sosyalist devletini bir sosyal-emperyalist yırtıcı hayvana dönüştüren revizyonistlerin bazı özelliklerini taşır. Stalin, her iki yanıyla da – akıl sınırlarının ötesine geçecek şekilde çarpıtılıp ürkütücü bir canavarlık biçimine sokulmak suretiyle – anti-totaliter saldırının hedefini teşkil etmiştir.[xv] Arendt, Stalin'e yönelik saldırısında "Stalin döneminde" gerçekleşen bazı hataları – karşı devrimcileri tanımlamak ve ortadan kaldırmak için temel olarak kitlelerin bilinçli aktivizmine dayanmak yerine gizli polise aşırı derecede bel bağlanması; temelden farklı iki çelişkinin (halk ve düşman arasındaki çelişkiler ve halkın kendi arasındaki çelişkiler) birbirine karıştırılması, böylelikle halk arasındaki baskının ve "ürpermenin" çok geniş hale gelmesi ve halkın eski sömürücülere, özellikle de yeni ortaya çıkmış sömürücülere karşı sınıf mücadelesi yürütme becerisinin fiilen altının oyulması; tarımın kolektivizasyonundaki bazı aşırılıklar; ve bütün bunların yanında, özellikle de toplumdaki genel mücadelenin hayati bir boyutu olarak parti içi mücadelelerin bir parçası olarak, tarihin kaba bir şekilde yeniden yazılması – değerlendirmekle yetinmez. Arendt, teröre maruz kalan ve/veya idam edilen tamamen masum milyonlarca insan hakkında korku hikayeleri icat etmekle, yahut bu hikayeleri tekrar etmekle de yetinmez. Elbette, Almanya'yla çatışma halinde olan ve Stalin'in, 1930'ların sonlarında ve Sovyetler Birliği'nin Almanya'nın saldırısına uğrayıp 2. Dünya Savaşı'na girmesi sonrasında ittifak arayışı içinde olduğu Batı demokrasilerinin emperyalist ve gerici niteliğinin örtbas edilmesiyle ilgili eleştiriler daha da azdır – oysa Stalin bu sebepten ötürü eleştirilebilir ve eleştirilmelidir. Arendt bunun yerine sadece gerçek hataları değil iftira amaçlı fabrikasyonları da abartıp yeniden şekillendirmekte, böylelikle yapılan her şey (ve yanısıra, yapılmayan pek çok şey) gerçek maddi temelinden,

yahut hakiki siyasi bağlamından koparılmakta ve aşkınsal bir totaliter iradenin ifadesi olarak yeniden yorumlanmaktadır. Daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, olan biten her şey totaliterlerin komplosu, Stalin de baş totaliterdir. Ne gerçek bir sınıf mücadelesi, ne Sovyetler Birliği etrafındaki emperyalist kuşatma, ne sosyalist sisteme içeriden veya dışarıdan gelen bir tehdit, hatta ne de sosyalizm vardır – yahut tüm bunlar hangi derecede var olursa olsun, gerçek dürtünün uygun bahanelerinden ve örtülerinden ibarettir: tam tahakküme yönelen totaliter dürtüdür bu. Birkaç örnek bunu açık hale getirecektir.

Pek çok insan uzun süre boyunca, Lenin'in ölümünden sonra Stalin, Troçki ve Sovyet Komünist Partisi liderliğinden pek çok kişi arasında, İngiltere, ABD ve Fransa'nın hakim olduğu ve 1. Dünya Savaşı sonucunda Almanya'nın ezildiği, ancak Almanya'daki devrim girişimlerinin de ezildiği ve hiçbir yerde yakın zamanda başarılı bir sosyalist devrim ihtimalinin bulunmadığı uluslararası durum bağlamında Sovyet toplumunun hangi yönü izlemesi gerektiği konusunda gerçek bir mücadelenin olduğunu kabul etmiştir. Fakat Arendt bizi bunun bir yanılsamadan ibaret olduğuna inandırmaya çalışmaktadır. Ona göre bütün mesele – özellikle de Stalin'in tek ülkede sosyalizmin mümkünlüğü çizgisi ile bunu reddeden Troçki'nin "sürekli devrim" teorisi arasındaki bütün bir çatışma – bir icattan, Stalin'in mutlak iktidar peşindeki çabası dahilinde kullandığı bir araçtan ibaretti. Şaka yapmıyorum – gerçekten de söylediği bu: "Stalin de 'tek ülkede sosyalizm' teorisini icat edip dünya devriminin mesuliyetini Troçki'nin üzerine attığında, hem Rus kamuoyunu hem de Rus olmayan dünyayı dikkate almıştı."[xvii]

Arendt'in bize söylediğine göre, Sovyetler Birliği'nde tarımın kolektivizasyonu konusunda da aynısı geçerliydi. Arendt bütün meseleyi, katıksız bir felaket olarak ele almaktadır. Lenin'in 1920'lerin başlarında İç Savaş sonrasında, geçici bir önlem olarak hayata geçirdiği – ve açıkça geri adım olarak

tanımladığı – Yeni Ekonomi Politikası’nın süresiz olarak devam ettirilmesi gerektiğini savunuyor gibi görünmektedir. Stalin’in bundan kopup Arendt’e göre felaket sonuçlar getiren zorla kolektivizasyonu getirme sebebi ise, o dönemde Sovyetler Birliği içinde sosyalizm ve kapitalizm arasında sürdürülen – kırsalın, yoğunlaşma noktası ve belirleyici bir alan olduğu – bir mücadele değil, (bir kez daha söylememe gerek var mı?) onun mutlak iktidar peşinde koşan totaliter yönelimiydi. Bu yüzden Arendt şunları yazabilmiştir: 1930’ların başlarında Stalin rejimi “sınıfların tasfiyesine yöneldiğinde”, işe,

İdeolojik amaçlar ve propaganda amaçları doğrultusunda, mülkiyet sahibi sınıflarla, şehirlerdeki yeni orta sınıfla ve kırsaldaki köylülükle başladı. Hem sayıları hem de mülkiyetleri sebebiyle köylüler, o zamana dek Birlik içinde potansiyel olarak en güçlü sınıftı; sonuç olarak, onların tasfiyesi, büyük öteki grupların tasfiyesinden daha kapsamlı ve daha acımasız oldu ve bu tasfiye, kulak’ların mülksüzleştirilmesi ve kolektivizasyon bahanesi altında yapay kıtlık ve sürgün üzerinden gerçekleşti.[xvii]

Bunun gibi sözlere daha ziyade kızmak mı gerekir yoksa hayret etmek mi gerekir, bilinmez. Arendt’in söylediklerinde, o dönemde Sovyetler Birliği’nde köylülük arasında keskin bir sınıfsal kutuplaşma olduğunu, yahut özel olarak bu kulak’ların (zengin köylülerin) kırdaki zorlu, hatta çoğu zaman aşırı derecede çaresiz koşullardan, vurgunculuk için ve genel olarak daha da zenginleştirmek için pek çok defa ve acımasızca istifade ettiğini, pek çok insan açlıktan ölmenin eşiğine gelmişken fiyatları yükseltmek için tahıllarında elinde dahi tuttuğunu gösteren hiçbir şey yoktur. (Arendt neredeyse, kulak’ları Stalinist Totaliter Propaganda Bakanlığı – Orwell’in 1984’ündeki Hakikat Bakanlığı – tarafından icat edilmiş mitsel yaratıklar olarak ele alır.) Evet, kulak’lara karşı mücadelede ve 1920’lerin sonlarından 1930’ların başlarına kadar tarımın kolektivizasyonu sürecinde hatalar yapılmıştır – bazen kolektivizasyon temposu fazla yüksek

olmuş, iknaya dayanılması gerektiği halde bazı durumlarda güç kullanılmış, bazen kulak'larla birlikte orta köylüler de hedef olmuş ve başka hatalar yapılmıştır (Bizzat Stalin de bu hatalara dikkat çekmiş ve bunların çoğunun giderilmesi için çabalamıştır[xviii]) Fakat Arendt'in ve öteki "anti-Stalinistlerin" söylediği şeylere karşın, kulak'lar eskilerden kalma bir tarımsal yaşam tarzını temsil etmiyordu: onlar aç gözlü, vurguncu sömürücülerdi.

Fakat Arendt'in tarihi, anti-totaliter mitolojiye uygun olarak yeniden yazma çabalarının en şok edici ve aynı zamanda en temel boyutu ise, "Stalinist Rusya" ve "Nazi Almanyası" arasında, yahut Sovyet komünistleri ve Naziler arasında herhangi bir temel antagonizma olduğunu reddetme çabasıdır. Arendt, bu iki partinin ve kişisel olarak Hitler ve Stalin'in, birbirine karşı çok büyük saygı ve karşılıklı hayranlık duyduklarını söylemektedir. Bunu ispat etme ve uç noktasına taşımak amacıyla da, her iki tarafın birbiri için kullandığı saygı ifadelerinden alıntılar yaptığı gibi (ki bu pekala görmezden gelinebilir: hangi ciddi düşmanlar birbirlerine şu veya bu şekilde saygısını ifade etmemiştir ki?) daha da ileri giderek "bazı savaş sonrası efsanelerin aksine, Hitler hiçbir zaman Bolşevizm'e karşı 'Batı'yı' savunmak niyetinde değildi; fakat her zaman, Sovyet Rusya'ya karşı savaşın ortasında bile, Batı'nın yıkımı için 'Kızılılara' katılmaya hazırdı" iddiasında bulunmaktadır.[xix] Hitler'in hiçbir zaman Bolşevizm'e karşı Batı'yı savunma niyetinde olmadığı iddiası, onun Batı'daki öteki güçleri bizzat *yenmek* isteme niyetinde olması anlamında doğruysa da, Hitler'in Bolşevizm'e karşı bir sorununun olmadığı, onun öfkeli anti-komünizminin bir maskaralık olduğu iddiası gülünçtür; ve birilerinin, çok sayıda kişi tarafından ciddiye alınan bir kitap içinde bunu savunabilmiş olması dikkat çekicidir. Hitler'in Sovyetler Birliği'yle olan çetin, öğütücü savaşı (Arendt'in bu savaştan sadece "mücadele" diye bahsettiğine dikkat edin) sırasında bile Batı'nın yıkımı için "Kızılılarla" işbirliği yapabileceği iddiasına gelince, bu yalnızca eski atasözünü doğrular niteliktedir: "üzerine ne

yazılırsa kağıt onu tutar". Neye inanmamız bekleniyor? Almanya ve Sovyetler Birliği arasında, dört yılı aşkın süre boyunca devam eden ve Avrupa'daki genel savaşın belirleyici cephesini teşkil eden, uğruna Hitler'in her şeyini riske ettiği ve son kertede kaybettiği, Sovyet halkının ise Hitler'in komutası altındaki güçlü askeri aygıtı yenilgiye uğratmak için muazzam fedakarlıklar yaptığı bu savaşın, Hitler'in veya Stalin'in bir tür hevesinin sonucu olduğuna mı? Yahut Arendt'in varsaydığı gibi, Hitler'in eğilimlerine rağmen bir türlü bir araya gelememeleri nedeniyle (bu Stalin'in "hatası" mıydı?), totaliter iradeler çatışması olduğuna mı? Öyle görünüyor ki anti-totaliter teorisyenler, tarihi işte bu şekilde yazıyor (yahut yeniden yazıyor).

Bu hayati olayların gerçek tarihi, altında yatan sebepler ve itici güçlere dair temel bir tahlille birlikte, *America in Decline*'da özlü bir biçimde özetlenmiştir. Arendt'in bütün bunları çarpıtmadaki fabrikasyon ve gizlemelerinin vardıgı derinlik sebebiyle ve genel olarak bu konuda var olan büyük kafa karışıklığı ve yanlış bilgilendirme nedeniyle, söz konusu kitaptaki bu özetten uzunca bir alıntı yapmaya değer:

İkinci Dünya Savaşı'nın kökleri, 1918 yılında dünyanın yeniden paylaşılmasına yatar. İki savaş arası dönem tam olarak buydu: kaçınılmaz olarak bozulacak olan bir ateşkes. Britanya rakiplerini yenilgiye uğratmış, ancak uluslararası pozisyonunu büyük ölçüde zayıflamış halde bulmuştu. ABD bu süreçten daha güçlü çıkmış, en gelişmiş sömürgelerin bulunduğu Latin Amerika'daki konumunu konsolide etmişti. Fakat öteki emperyalist güçlerin Asya ve Afrika'daki en kârlı ve stratejik açıdan temel öneme sahip pozisyonlardan uzaklaştırılması halen çetin bir mücadeleyi gerektiriyordu. ABD, Britanya'nın Uzakdoğu'daki sömürgeleri ve nüfuz alanları üzerinde tasarımlara sahipti – bu tasarımlar, 1930'larda derin bir krizin ortaya çıkması ve sürmesi sonucunda zorunlu hale gelmişti. Japonya'nın imparatorluğunu genişletme ihtiyacı, ilk emperyalistler arası savaş sonucunda ancak kısmi bir düzeyde

gerçekleştirilebilmişti ve kendini daha da güçlü bir şekilde ortaya koyuyordu. Alman burjuvazisi son savaşta yenilginin boğucu çarkını kıramamıştı ve hem Britanya'yla, hem de özellikle Fransa'yla doğrudan çatışmaya girmeden yeni nüfuz alanları kazanamazdı.

Almanya, batı sınırında Fransa ve Belçika ile, doğuda, çoğu Fransa tarafından desteklenen küçük devletler arası bir dizi ittifakla, Avrupa sahnesindeki denizde ise halen hakim konumda olan İngiliz donanmasıyla karşı karşıyaydı. Savaşın açılış safhaları, Almanya'nın İngiliz-Fransız emperyalist cephesinin bir yanını kırmak ve izlenecek daha büyük yarışta bunu kendi lehine çevirmek için Polonya'ya saldırmasına tanık oldu. Polonya'ya yapılan İngiliz ve Fransız yardımı, Almanya'yla olan yarışlarının parçası olarak, bu cephe yanını sağlamlaştırmak üzere genişledi...

(...) İngilizlerin Almanlarla uğraşma stratejisi ilk ifadesini, Başbakan Neville Chamberlain'in "yatıştırma" politikasıyla buldu. Chamberlain'in Sudetenland'ı Almanya'ya veren 1938 Münih anlaşmasındaki amacı, gerçekte, Almanları doğuya, Sovyetler Birliği'yle çatışmaya itmektir... Ancak İngilizler açısından da, ABD açısından da, Alman emperyalistlerinin Sovyetler Birliği'ni çiğnemesine yol açmak gibi bir mesele yoktu: Almanların orada boğulmasını istiyorlardı. Sovyetler Birliği, gayet haklı olarak, kendini çiğnetmemeye de, bitkin düşmemeye de kararlıydı. Sovyetlerin zaman kazanma ihtiyacı, Almanların da Sovyetler Birliği'ni kuşatma altına almadan önce batıda muhafaza edilebilir bir periferi oluşturma ihtiyacı sebebiyle, iki ülke Ağustos 1939'da karşılıklı saldırmazlık paktı imzaladı...

Almanya, kendi açısından, dünyadaki mevcut bölünmeyi delip geçmenin ve İngiltere'yi hakim emperyalist güç olmaktan çıkarmanın (ve son kertede onun sömürgeci imparatorluğunu yutmanın) İngiltere üzerinde baskın bir siyasi ve askeri üstünlük elde etmeden mümkün olamayacağının farkındaydı. Alman emperyalistleri bakımından Britanya'yı dizlerinin üstüne

çökertmenin yolu Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratmaktan geçiyordu. SSCB'nin sanayisini, tarımını ve güneydeki petrol sahaları gibi zengin maden kaynaklarını yağmalamak, kendi içinde değerli olmakla birlikte, esasen Almanya'yı savaşın sonraki aşamalarına hazırlamak için temel önem taşıyordu. Almanya bundan sonra askeri ağırlığını, bütün kıta Avrupası'nın kaynaklarından beslenen Batı'ya yöneltebilirdi...

(...) Zamanla ortaya çıktı ki, ABD ve İngiliz müttefiklerinin Almanya'yı yenmesinin yolu esas olarak Sovyet Kızıl Ordu'sundan geçiyordu. Bu noktadaki askeri tarih çok açıktır. Winston Churchill bile Mart 1943'te, takip eden altı ay boyunca Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yarım düzine Alman bölüğüyle "oyalanacağını", Stalin'in ise 185 bölükle karşı karşıya olduğunu kabul etti. Toplam tablo itibarıyla Sovyetler Birliği savaştan kaynaklı olarak 20 milyon kayıp vermiş, bunlardan 7,5 milyonu doğrudan doğruya çatışmada ölmüştü. İngilizlerin, Fransızların ve ABD'nin savaştaki toplam kaybı ise 750 binin altında – Sovyet kayıplarının onda birinden az – idi. Basitçe söylemek gerekirse, Almanya'nın yenilgiye uğratılmasının mesuliyeti, Sovyetler Birliği'ne aitti. Almanlar da, ABD emperyalistleri de güç ve azime dayanmamıştı; Alman ilerlemesi Stalingrad'da durdurulduktan sonra Sovyet ordusunun Alman istilacıları püskürtmesini sağlayan ise bu güç ve azimdi. Onlar elbette, bunun getireceği siyasi yansımaları da öngörmemişlerdi.[xx] rendt'in *Totalitarizm*'inde en göze batan şeylerden biri, Stalin'in 1930'ların ortalarından sonlarına kadar "Batı demokrasilerini", Almanya'ya karşı Sovyetler Birliği'yle ittifaka sokma çabalarını geçiştiriyor (hatta görmezden geliyor) olmasıdır – "Batı demokrasilerinin" bu politikaya yönelik reddiyesi ise, daha önce sözü edilen 1938 Münih Paktı olmuştur. Daha önce belirtildiği gibi, Stalin'in bu politikası, bu "Batı demokrasilerinin" emperyalist ve gericici niteliğini bir düzeyde örtmesi sebebiyle, bizzat demokrasinin sınıfsal içeriğini bulandırması sebebiyle ve hedeflenen ittifakın gereksinimleriyle uyumlu olarak uluslararası

komünist hareketin yönünü saptırması sebebiyle eleştirilebilir ve eleştirilmelidir. Ancak buradaki önemli nokta, Stalin'in 1939 yılında Almanya'yla saldırmazlık paktına girmesinin, "Batı demokrasilerini" Almanya'ya karşı ittifaka çekme girişimlerinin defalarca reddedilmesinden sonra olmasıdır; ve *America in Decline*'da izah edildiği gibi, o tarihte Almanya'yla bu paktın imzalanması, "Sovyetlerin zaman kazanma ihtiyacı, Almanların da Sovyetler Birliği'ni kuşatma altına almadan önce batıda muhafaza edilebilir bir periferi oluşturma ihtiyacı"ndan kaynaklıydı. Fakat Arendt elbette bunların hiçbirinden bahsetmez, yahut bunların hiçbirinden doğru bir bakış açısıyla bahsetmez (Arendt Sovyet dış politikasında meydana gelen ani ve çarpıcı değişimlere birkaç gönderme yapar, ancak hiçbir zaman bunların gerçek temelini incelemeye yaklaşmaz ve tüm bunları yine... totaliter hilekarlık örnekleri olarak değerlendirir).

Arendt, bütün bunların içindeki gerçek dinamikleri, özellikle de Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya olduğu gerçek ihtiyacı ve bu ihtiyaca yanıt olarak üretilen politikaları (bilimsel, devrimci, komünist bir bakış açısından tanımlanabilir ve tanımlanması gereken hatalarla birlikte) anlayamaz. Anlayamaz, zira bu onun, totalitarizmin Sol ve Sağ arasındaki ayrımları aşan ve üstüne çıkan bir mantığının ve dinamiğinin olduğu şeklindeki anti-totaliter teorisinin ve kanaatlerinin merkezi bir unsurudur – bu olmadan, bütün söyledikleri çökecektir. Ona göre, hakikat ne kadar çarpıtılırsa çarpıtılsın, her şey, tüm gerçeklikler bu teorinin ve bu kanaatlerin prizmasından gözlemlenmelidir. Bu yüzden Arendt'in gözünde Marx'ın bilimsel metodolojisi – beşeri toplumsal örgütlenmelerin ve bunların tarihsel gelişimlerinin gerçek sebeplerini ortaya çıkarmak için şeylerin yüzeysel, çoğu zaman da tersyüz edilmiş görünümünün altına nüfuz etmesini sağlayan diyalektik ve tarihsel materyalizm, "Marx'ı dünya tarihini sınıf mücadelesi terimleriyle yeniden yazma yönündeki büyük çabası" haline gelir.[xxi] Zira eğer "tarihin itici gücünün sınıf mücadelesi olduğu[xxii] doğruysa – ki bu merkezi ve çok geniş bir anlam

taşıyan bilimsel bir hakikattir – Arendt’in şunun gibi yorumları ispat etmesi mümkün olmazdı:

Nazilerin, doğa kanunlarının insandaki ifadesinin ırk kanunları olduğu şeklindeki inancının altında yatan şey, Darwin’in insanı şimdiki insan türleriyle durmak zorunda olmayan bir doğal gelişimin ürünü olarak gören fikridir; *tıpkı*, Bolşeviklerin sınıf mücadelesini tarihin kanunlarının bir ifadesi olarak gören inancının altında yatan şeyin, Marx’ın toplumu kendi hareket kanunuyla, kendisini de ortadan kaldıracakı zamanın sonuna doğru ilerleyen devasa bir tarihsel hareketin ürünü olarak gören nosyonu gibi.^[xxiii] Burada dikkate değer olan şey yalnızca Arendt’in Marksizm’i gerici bir şekilde çarpıtması (ve Darwinizm’e yönelik gerici tutumu) değil, aynı zamanda Marksist sınıf mücadelesi teorisini, soykırım sonuçları getiren Nazi ırk teorisiyle aynı nitelikte görmesidir. Bu yüzden Arendt, utanmadan şu tür şeyler yazabilmiştir:

Nazi liderliğinin şunun gibi doktrinleri sadece propaganda aracı olarak kullanmayıp bunlara gerçekten inandığına da şüphe yoktur: “Doğa ve yaşam kanunlarını ne kadar doğru şekilde anlayıp gözlemlersek, (...) Kadir-i Mutlak’ın iradesine o kadar uyum sağlarız. Kadir-i Mutlak’ın iradesine ne kadar iyi bakarsak, o kadar büyük başarı elde ederiz.” Stalin’in öğretisini iki cümlede özetlemek için şunun gibi birkaç küçük değişiklik yapmanın yeterli olduğu da hayli aşıkardır: “Tarihin ve sınıf mücadelesinin kanunlarını ne kadar doğru bir şekilde anlayıp gözlemlersek, diyalektik materyalizme o kadar uyum sağlarız. Diyalektik materyalizme ne kadar iyi bakarsak, o kadar büyük başarı elde ederiz.” Stalin’in “doğru öncülük” nosyonunu bundan daha iyi bir şekilde göstermek mümkün değildir.^[xxiv] Stalin’in liderliği altında Marksizm-Leninizm’in bazı boyutlarını mekanik bir şekilde ele alma ve onun bazı unsurlarını dogmaya indirgeme yönünde bazı eğilimlerin olduğunu kabul etsek bile, kendi aklına sahip olan – yahut duruşu ve vizyonu, anti-totaliter a priori’cilik ve

sınıfsal önyargılarla tamamen bulanmamış olan – herhangi birinin, Arendt’in “Stalin’in öğretisi” hakkında yaptığı “yorumlama”yla bile, Arendt’in bu “yorumlama”dan hemen önce alıntılıdığı, Nazi lideri Martin Bormann’a ait sözler arasındaki derin farkı anlamaması mümkün müdür? Salt iki insanın kapsamlı bir dünya görüşüne bağlı olması ve bu dünya görüşüne bağlılığın dünyayı istenen şekilde değiştirmekle doğrudan doğruya bağlantılı olduğunu savunması, bu dünya görüşlerini temelde aynı hale getirir mi? Yahut aralarındaki farkı önemsiz hale getirir mi? Diyalektik materyalizm ve gerici idealizm arasında, özellikle bir Nazi tarafından algılanan haliyle “Kadir-i Mutlak’ın iradesine” inançla “tarihin ve sınıf mücadelesinin kanunlarının” anlaşılması arasında gerçekten de hiçbir fark yok mudur?

Şu an itibariyle, Arendt’e – ve genel olarak, özellikle sosyal demokrat anti-totaliterlere – yön veren şeyin bir teori değil, bir saplantı olduğu açık olmalıdır.[xxv] Ve Arendt’te, (“anti-Stalinizm olarak algılanan ve sunulan) manyakça bir anti-komünizme, çok gerici bir damarın da eşlik ettiğine dikkat edilmelidir. Bu, örneğin Darwin’i ele alma biçiminde görülmektedir. Darwin’in teorilerinin soy arıttımı gibi şeyleri meşrulaştırmak üzere – Nazi imha politikalarından bahsetmiyoruz bile – çarpıtılması ve kötüye kullanılması, ifşa edilmesi gereken bir şeydir, ancak şunun gibi vurgular da ifşayı gerektirir: “evrimciliğin *bilim kisvesi giymesinden* yaklaşık bir asır önce, uyarıcı sesler, o tarihte henüz saf tahayyül aşamasında olan bir çılgınlığın içkin sonuçlarını önceden haber veriyordu.”[xxvi] Benzer bir şekilde, insan türlerinin büyük esneklik gösterebildiği, doğanın geri kalanına yanıt verme açısından büyük bir yögrulabilirliği olduğu ve koşullardaki – her şeyden önce sosyal sistemlerdeki – değişimlerle beraber insanların duruşlarında, inançlarında, hatta hislerinde büyük değişiklikler yapabildiği anlayışı, mevcut düzende yerleşik bir çıkarı olmayan insanları muazzam bir şekilde özgürleştirir. Elbette insanların koşullarını değiştirmek ile duruş ve değerlerini değiştirmek arasındaki

diyalektiği doğru şekilde ele almak, hem çok gerekli, hem de bir o kadar zordur – ve bu açıdan, hataları ve pozitif deneyimleri anlayıp toplamak son derece önemlidir – ancak Arendt gibi insanlara göre bu yönde çaba göstermenin kendisi bile korkutucudur. Bu yüzden şu kasvetli varoluşsal tefekkürleri duyarız: “Yunanlılardan beri biliyoruz ki, ileri derecede gelişmiş siyasi hayat, bu özel alan hakkında derin kökleri olan bir şüpheyi, her birimizin olduğumuz haliyle – *tek, eşsiz, değişmez halde* – meydana geldiğimiz gerçeğinin içerdiği rahatsız edici mucizeye karşı derin bir içermeyi üretmiştir.^[xxvii] Arendt, şunu da söylemektedir: “Ondokuzuncu yüzyıl pozitivizmi ve ilerlemeciliği, gösterilemez olan göstermeye, yani insanların doğaları itibarıyla eşit, sadece tarih ve koşullar itibarıyla eşitsiz olduğunu, bu yüzden haklar yoluyla değil, koşullar ve eğitim yoluyla eşit hale getirilebileceğini göstermeye koyulduğunda, insan eşitliği yönündeki bu amacı yolundan saptırmıştır.”^[xxviii] Burada Arendt hem duruşunun burjuva (daha özel olarak da burjuva-demokratik) özünü, hem de aynı zamanda bu çağın burjuva-demokratik idealinin gerici özünü ortaya çıkarmaktadır: bir yandan eşitliğin en yüksek prensip olduğu, diğer yandan ise insan eşitliğinin “yalnızca haklar eşitliği” olduğu nosyonu ve savunusu. ^[xxix]

O halde, her ne kadar Nazizm’i (ve faşizmin öteki varyantlarını) lanetli bir şey olarak görüp aktif bir şekilde onlara karşı çalıştığı açıksa da,^[xxx] Arendt’in baskın saplantısının “Stalinizm”le olması bizi şaşırtmamalıdır. Arendt, verili herhangi bir anda kontrol ettiği herhangi bir devletin veya toprağın ötesinde, hatta partinin veya Lider’in ötesinde, totalitarizmin itici gücünün onun nihai hedefi olan dünyanın fethi ve herkes üzerinde mutlak tahakküm hedefi doğrultusunda ilerlemesi olduğunu iddia ederken ^[xxxi], aklında bulunan şey esas olarak “Stalinist” totalitarizmdir. *Totalitarizmin Kökeni*’nin yazıldığı bağlama (kitap ilk olarak 1951 yılında basılmıştı) ve Arendt’in Nazi Almanyası ile “Stalinist Rusya” arasında yaptığı ayrıma (ilkinin tam olarak

totaliterleşmediğini, ikincisinin ise nihai olarak totaliterleştiğini savunuyordu) odaklandığımızda, sadece onun genel siyasi yönelimi değil, çok daha özgün bir siyasi amaç da tamamen aşikar hale gelir. Arendt, “totaliter olmayan dünyanın totaliter hükümetlerle olan diplomatik uğraşılarındaki hataları” arasında “en göze çarpanın” sadece “Hitler’le yapılan Münih paktı” değil, aynı zamanda “Stalin’la yapılan Yalta anlaşmaları” olduğunu ileri sürdüğünde [xxxii] bu, özellikle doğrudur. Bir kez daha söylemek gerekirse, Arendt bu değerlendirmeyi Hitler’in uzun süredir var olmadığı, dolayısıyla sadece bir totaliter bloğun olduğu bir dönemde yapmaktadır (hangisi olduğunu bilmiyorsanız, dikkatli okumamışsınız demektir). Ve bugün Batı emperyalizminin temsilcilerinin, Sovyet bloğuyla dünya savaşına – bir yanda demokrasi, Batı medeniyeti ve Yahudi-Hristiyan geleneği, diğer yanda tanrısız ateist, komünist totalitarizm arasında apokaliptik bir karşılaşma olarak şekillendirecekleri savaşa – hazırlık olarak yürüttüğü yoğun ideolojik ve siyasi hazırlığın parçası olarak açıkça Yalta Anlaşması’nı sorguluyor olması manidardır. İlaveten, Arendt totalitarizmden bahsederken “hidrojen bombası kullanımı insan ırkı için nasıl bir kıyamet demek olacaksa, toplama kampı sisteminin zaferi de insanlık için aynı amansız kıyamet demek olacaktır” dediğinde, [xxxiii] bugün nükleer bir savaş kadar korkunç bir şey varsa, onun da totalitarizme esir olmak olduğunu savunan bir Batı emperyalizmi sözcüsüne çok benzer bir bakış açısını dillendirmektedir.

Arendt’in *Totalitarizmin Kökenleri*’nde totalitarizmin teorik yönden altını oyma ve onu ifşa etme amacıyla gerçekleştirdiği girişimlerin bugün Batı emperyalizmi için, kitabın ilk yazıldığı zaman oynadığı rolden daha önemli bir rol oynayabilecek olması, belki de tarihin bir ironisidir. Katı bir şekilde söylemek gerekirse, bugün Sovyetler Birliği’nin ve onun bloğunun Arendt’in totalitarizm tanımına uymaması, bu ironiyi daha da arttırmaktadır. (Arendt, kitabı için 1967 önsözünü yazdığı zaman bunu az-çok biliyordu). [xxxiv] Fakat bu,

bir kez daha, otalitarizm konseptinin sadece bilimsel geçerlilikten yoksun olmakla, yahut sadece burjuva-demokratik bir çılgınlık olmakla kalmadığının altını çizmektedir: bu konsept, Batı emperyalizminin ideolojik cephaneliğinde bulunan bir silahtır ve bu silahın işlevi, özellikle şimdi, bu gerici güçlerin yegane gerçek maddi “argümanı” olan gerçek askeri silahların kullanıma sokulması hazırlıklarına yardım etmektir.

Totalitarizm teorisi hakkındaki bu özel tartışmayı sonlandırırken, hatalarıyla birlikte, Stalin yönetimi altında var olan ve onun tarafından desteklenen proletarya diktatörlüğünün, bir diktatörlük olması anlamında öteki devlet biçimlerinden farklılaşmadığını hatırlatmak önemli olacaktır: bütün devletler sınıf diktatörlüğüdür. Temel farkı, onun sömürücü olmayan çoğunluğun sömürücü azınlık üzerindeki diktatörlüğü olması, dünya çapında bütün sömürü sistemlerinin ve bütün sınıf bölünmelerinin temelini ortadan kaldırılmasını hedeflemesi ve bunun için yürütülen mücadelenin bir aracı işlevini görmesidir. Bu devletin liderlerinin, açıkça bunun bir diktatörlük olduğunu ve amaçlarının da böyle olduğunu beyan etmeleri, bunun bir ifadesidir. Fakat burada aynı zamanda, “Stalinist Rusya”da halk kitlelerinin hiçbir burjuva demokratik ülkede olmadığı kadar büyük bir özgürlüğü deneyimlediklerini ve hakikati hiçbirinde olmadığı kadar kavradıklarını da belirtmek gerekir. Bu ifadenin derin hakikatini ve anlamını gerçek anlamda kavramak için, bütün burjuva demokratik toplumların bir kapitalist sömürü temeline dayandığını, Sovyetler Birliği’nde ise, Stalin’in ölümünün sonrasına kadar sömürü ilişkilerinin (tamamen ortadan kaldırılmamış olsa bile) hakim olmadığını anlamak yeterli değildir. Aynı zamanda şunu da anlamak gerekir: mekanik materyalist eğilimler ve pragmatik kandırmacalar tarafından ne kadar bozulmuş olursa olsun, Stalin’in liderliği altında halkı Marksizm-Leninizm’in bilimsel bakış açısı ve yöntemi doğrultusunda eğitme yönünde ciddi bir girişim olmuşken, tüm burjuva demokratik ülkelerde – abartmadan söylüyoruz – insanlar, en erken yaşlarından itibaren, eğitim sistemi, kitle

medyası ve öteki yollar üzerinden *sistematiik olarak yanlış bilgilendirilir, halka mevcut siyasi işler ve dünya işleri ile, dünya tarihi konusundaki bütün önemli meseleler hakkında yalan söylenir ve onlara sistematiik bir şekilde, tersyüz edilmiş bir dünya görüşü ve hatalı bir metodoloji aşılanır*. Ve bu, Orwell'ın 1984'ündeki totaliter devletin aşırı ve tuhaf önlemleri yoluyla değil, burjuva demokratik toplumun ve devletin "normal" ve pek demokratik işleyişi yoluyla gerçekleşir.

Referanslar

[i] Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973), s. 325, 339, 348-349, 405, 409, 438, 465-466 ve 392.

[ii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 345.

[iii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 313.

[iv] Elbette, ABD, İngiltere ve Fransa emperyalistlerinin Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldıracağı, bu ikisi birbiriyle savaşırken "demokratik devletlerin" oturup izleyeceği ve uygun zamanda hepsini bitireceği bir durum yaratmaya çalıştığı bir dönem de oldu (ki bu, 1938 yılında İngiltere ve Fransa'nın Almanya'yla imzaladığı Münih Paktı'nın esas niyetiydi ve bu pakttan çıkarılması gereken esas ders de buydu). ABD'de bu strateji, İngiltere (ve başlangıçtaki yenilgisinden önce, Fransa) Almanya'yla savaş halindeyken (1939 sonbaharından itibaren, fakat ABD savaşa girmeden önce) bile taraftarlara sahipti. Eğer 2. Dünya Savaşı esnasında böyle bir strateji tam olarak ve açıkça uygulanabilmiş olsaydı, totalitarizm teorileri muhtemelen savaş sırasında çok daha yaygın bir şekilde savunulacaktı.

[v] Bkz: Arendt, *Totalitarianism*, s. 308-309.

[vi] Arendt, *Totalitarianism*, s. 409, 310.

[vii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 442 (vurgular bize ait)

[viii] Lotta, "Realities of Social-Imperialism", s. 40-41. (vurgular bize ait)

[ix] Arendt, *Totalitarianism*, s. 458.

[x] Böyle bir analiz için okuyucuya bir kez daha, *America in Decline* ile, *The Soviet Unions: Socialist or Social-Imperialist?* Çalışmasının 1. ve 2. Bölümleri tavsiye olunur.

[xi] Arendt, *Totalitarianism*, s. 148; Arendt'in Luxemburg'dan yaptığı alıntının bulunduğu yer: *Die Akkumulation des Kapitals* (Berlin: 1923), s. 273.

[xii] Lotta, *America in Decline*, 1, s. 259.

[xiii] Lotta, *America in Decline*, 1, s. 259-260.

[xiv] Bizzat Luxemburg bu noktada Lenin'i eleştiriyordu; ve *Ne Yapmalı*'ya saldırmak, bütün iyi anti-totaliterler için olmazsa olmaz ve "inanç vazifesi" haline gelmiştir. Arendt de, (bir düzeyde "ılımlılaştırıyor" olsa da) zorunlu saldırısını *Totalitarizm*'de bulunan bir dipnotta (s. 365) gerçekleştirmektedir. *Ne Yapmalı*'da yoğunlaştırılan saldırılar ve bunları çevreleyen çelişkiler hakkında daha kapsamlı bir tartışma için bkz: Avakian, *For a Harvest of Draons*, s. 74-84.

[xv] Stalin'in, belirleyici olmuş otuz yılı aşkın bir süre boyunca Sovyetler Birliği lideri olarak oynadığı rol hakkında yapılacak kapsamlı bir analiz, bu kitabın alanının dışındadır. Ben başka bir yerde, bunun bazı önemli boyutlarına dair analizlere giriştim ve özellikle Stalin'in hatalarına odaklandım. Bunu, hatalarına rağmen uluslararası komünist harekete önemli katkılar yapan, dünyanın ilk sosyalist devletinin lideri olarak Stalin'i genel olarak destekleme bağlamında yaptım ve bu hataları, burjuvaziye devirme, proletarya diktatörlüğünü kurma ve uygulama ve dünya komünizmine doğru ilerlemeyi sürdürme mücadelesini ileriye taşımak açısından uygun dersler çıkarma bakış açısıyla değerlendirdim. Örneğin bkz: *Conquer the World*, s. 3-28; ve "Outline of Views on the Historical Experience of the International Communist Movement and the Lessons for Today"; *Revolution*, Sayı 49 (Haziran 1981) içinde, s. 4-9. Bu meselenin önemli boyutlarına dair bir tahlil de *Devrimci Enternasyonalist Hareket Bildirgesi*'nde, özellikle de s.15-21 arasında yer almaktadır.

[xvi] Arendt, *Totalitarianism*, s. 413.

[xvii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 320.

[xviii] Bu, "Başarıdan Sersemleşme" (*Problems of Leninism* [Pekin: Foreign Language

Press, 1976] içinde, s. 483-491) de dahil olmak üzere, Stalin'in bu dönemde yazdığı bir dizi makalede ve yaptığı bir dizi konuşmada da görülebilir, ancak elbette, totaliter Stalinist şeytanlar saplantısı olan Arendt gibi kişiler bunları yalnızca aldatmaca ve tahrifat olarak görecektir.

[xix] Arendt, *Totalitarianism*, s. 309.

[xx] Lotta, *America in Decline*, s. 208-212.

[xxi] Arendt, *Totalitarianism*, s. 333.

[xxii] Marx-Engels, "August Bebel'e, Wilhelm Liebknecht'e, Wilhelm Bracke'e ve ötekilere mektup" (17-18 Eylül 1879); *Selected Letters (MESL)* (Pekin: Foreign Language Press, 1977) içinde, s. 69.

[xxiii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 463; vurgular bize aittir.

[xxiv] Arendt, *Totalitarianism*, s. 345-346; tırnaklar orijinal metne aittir.

[xxv] Zaman zaman bu saplantının bazı boyutları komik denebilecek bir hal almaktadır. Örneğin Arendt, Boris Souvarine'in (Lenin'in ve Stalin'in çağdaşı ve hasmı) yaptığı, Stalin'in her zaman – gerçekten de *her zaman* der – "yaptığının tersini söylediği ve söylediğinin tersini yaptığı" şeklindeki bir yorumunu ciddi ciddi ve onaylayarak alıntılar (alıntının yapıldığı yer: *Totalitarianism*, s. 362). Bir toplumu bir yana bırakalım, bir kişinin bile, her zaman yapılanın tersini söyleme ve söylenenin tersini yapma prensibiyle yönetilirken gerçekten işleyebileceğini tahayyül edebilen var mıdır? Böyle bir ifade, maskaralığın sınırlarının ötesine geçer ve akıl hastalığı sınırına yaklaşır.

Yahut başka bir örnek: Amerikalı bir sosyal demokrat olan Michael Harrington, okuyucularına Appalachia'da zenginlerin ve güçlülerin yoksullara karşı yönelik tecavüzlerini hissettirmeye çalışırken, şu sözlerle başlar: "Gelişmiş bir Batı ülkesinde, neo-Stalinist bir rejim hayal edin." (Michael Harrington, *Decade of Decision* [New York: Simon & Schuster, 1980], s. 178). Burada fazla yoruma mahal yok – bir kez daha, bu tür insanlar ifşaatlarına Hitler ve Nazizm'i de dahil etseler de, asıl saplantının Stalin'le ve "Stalinizm"le olduğunu gözlemlemek yeterli.

[xxvi] Arendt, *Totalitarianism*, s. 179, vurgular bize ait.

[xxvii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 301, vurgular bize ait.

[xxviii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 234.

[xxix] Arendt, *Totalitarianism*, s. 234.

[xxx] Bir Alman Yahudisi olan Arendt, 1930 yılında aktif bir Siyonist oldu ve Yahudilerin Almanya'dan kaçmasına yardım etti. Ancak o sosyal-demokrat bir Siyonist'ti ve her ne kadar İsrail devletinin kurulmasını Yahudi halkının ulusal haklarının ve insan haklarının restore edilmesi için gerekli görse de (bkz: *Totalitarianism*, s. 299), bu süreç içinde Filistin halkının ulusal haklarının (ve insan haklarının) çiğnendiği taşkın biçimlere karşı da liberal itirazlar dillendirdi. 1933 yılında Paris'e kaçmış olan Arendt daha sonra ABD'ye gitti ve 1975 yılında ölünceye dek orada yaşadı. Genel olarak söylemek gerekirse, ABD'deki burjuva siyasi yelpazenin liberal ucundaydı. Aynı zamanda "kozmopolit Siyonist" olarak tanımlanan sıfatı da taşıyordu: Yahudilerin Avrupalı olmayan karakterine dair yanlış gördüğü nosyona hücum ediyordu. Onun Batı emperyalizmi (ve onun tarihsel gelişimi) lehine yaptığı savunular, çoğu zaman hayli kaydadeğer ve hayli kapsamlı idi. Arendt örneğin şunu iddia etmektedir:

"Kölelik bile, her ne kadar katı ırksal bir temel üzerine kurulu olsa da, ondokuzuncu yüzyıldan önce köle sahiplerini ırk bilinçli hale getirmedi. Onsekizinci yüzyıl boyunca bizzat Amerikalı köle sahipleri bunu geçici bir kurum olarak görüyor ve kademeli olarak kaldırılmasını istiyordu. Muhtemelen onların çoğu Jefferson'la birlikte 'Tanrı'nın adil olduğunu düşündükçe titriyorum' diyorlardı." (*Totalitarianism*, s. 177)Ve görüldüğü kadarıyla ifadesiz bir suratla şunları yazabilmektedir: "Mutlu edici gerçek şu ki, her ne kadar İngiliz emperyalist yönetim bir düzeyde kabalığa batmış olsa da, zalimlik, iki Dünya Savaşı arasında hiç olmadığı kadar az rol oynadı ve asgari düzeyde insan hakları her zaman korundu. Churchill'in "Majestelerinin İmparatorluğu'nun tasfiyesi" olarak adlandırdığı şey için yolu döşeyen ve en sonunda İngiliz ulusunun İngiliz halklarının milletler topluluğuna dönüşmesini sağlayan şey, düpedüz deliliğin ortasında var olmuş bu ölçülülüktür." (*Totalitarianism*, s. 221)

[xxxi] Örneğin bkz: Arendt, *Totalitarianism*, s. 411-412.

[xxxii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 393.

[xxxiii] Arendt, *Totalitarianism*, s. 443.

[xxxiv] Bkz: Arendt, *Totalitarianism*, s. XVII-XXII.

Bu açıdan, E.P. Thompson ile ekoslovakyalı “muhalif” Václav Racek arasındaki tartışma ilgi çekici ve aydınlatıcıdır. Öncelikle, bu tartışma bir kez daha genel bir kural olarak, Sovyet bloğunda “ana akım muhalifler” olarak adlandırılabilen – şu veya bu düzeyde arsız bir şekilde Batı yanlısı olan – kişilerin, dünyadaki en hakir kişiler arasında olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Doğrudur, bunun sorumluluğunun çoğu Sovyet bloğunun revizyonist yöneticilerine yüklenmelidir, ancak bu, söz konusu “muhalifleri” daha az hakir kılmaz. Eğer bunun adaletsiz olduğunu düşünme eğiliminde olan varsa, Thompson’un, Sovyet bloğuna karşı Batı emperyalist ittifakını desteklemede daha düşünceli olmaya ihtiyaç duyan bu “muhaliflere” talimatlarda bulunmak için söylemek zorunda olduğu şeylere kulak versin. Thompson, bu “muhaliflerle” olan tartışmasında şunları yazar:

“Bana – eğer tek bir örnek vermek gerekirse – Allende’nin halkın genel greviyle devrilmiş bir “komünist diktatör”

olduğu söylendi. Bu doğru değil. Allende, demokratik yoldan seçilmiş, reformcu politikalar izleyen, önce

‘istikrarsızlaştırılıp’ sonra askeri bir darbe sonucunda katledilen bir devlet başkanıydı. Şili’de bu darbeyi izleyen

yıllarda gerçekleştirilen dehşet verici tiranlık, infazlar, işkenceler ve bütün entelektüel yaşamın tasfiye edilmesi, son

yılda Doğu Avrupa’da görülen her şeyi geride bırakır.” (Thompson, *Cold War*, s. 88)

Bunun gibi bir argümanla tartışmak gereken insanın nasıl biri olacağını tahayyül edin – ve burada siyasetten ve dünya meselelerinden bihaber insanlardan bahsetmiyoruz, bunlar ağırlıklı olarak, “muhalif” entelektüeller!

Ancak Thompson bütün bunların üzerinden, ekmeğinin nerede yağlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu yüzden, kendisinin Sovyet bloğunun yöneticileri tarafından kandırıldığı suçlamalarına – ki Racek bu suçlamalarını temellendirmeye çalışırken, *Totalitarizmin Kökenleri*’ne de gönderme yapmaktadır – yanıt verirken, Arendt’in o kitapta Sovyetler Birliği hakkında söylediği her şeyin bugün tam olarak geçerli olmadığını söylediği gibi, özel olarak şunu da savunmaktadır:

“Siz, içinde yaşadığınız toplumsal sistemin benimkinden ‘özü itibariye farklı’ olduğuna beni ikna etmeniz gerektiğini varsayıyorsunuz ve benim İngiltere’deki

siyasi sistem hakkında açıkça yaptığım eleştirilerin, bizim demokratik sürecimizin süregiden bir gerçeklik olduğunun kanıtı olduğunu öğrenmenin bana 'tuhaf' geleceğini söylüyorsunuz.

Ben neden böyle şeylere ikna olmak zorunda olayım ki? Ben bizzat, bunlar hakkında defalarca yazdım. Bir tarihçi olarak benim çalışmalarımın çoğu beni, demokratik sürecimizin kaynaklarını, gerçekliklerini ve sınırlarını incelemeye yöneltti. Ve ben bugün tam da bu süreç militarizasyon baskısı nedeniyle tehdit altında olduğu için bu kadar keskin şeyler yazıyorum." (Thompson, *Cold War*, s. 87)

Tüm bu tartışmada çarpıcı olan şey şudur: aralarındaki farklılık ne olursa olsun hem Thompson hem de Racek tartışmayı Batı emperyalizmine hizmet eden, bıçak kemiğe dayandığında ve açık savaşın gerçekliği "militarizasyon baskısı" getirdiğinde, hataları ne olursa olsun "özü itibariyle farklı" olan ve zaferi desteklenmeye değer olan bir tarafın olduğunu düşünen burjuva demokratın klasik terimleriyle yürütmektedir – bu tarafın desteklenmeye değer olmasının sebebi de, açıkça burjuva demokratik bir bakış açısıyla, açıktan eleştirilebiliyor olmasıdır.